

РОЗУМНІ СТРОКИ РОЗГЛЯДУ ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ СПОРІВ АДМІНІСТРАТИВНИМИ СУДАМИ В КОНТЕКСТІ ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Кожевников А. Ю.

Наукова стаття присвячена дослідженню питання розумних строків розгляду публічно-правових спорів адміністративними судами в умовах воєнного стану. Актуальність теми обумовлена необхідністю забезпечення доступу до правосуддя навіть в екстремальних умовах, коли функціонування судової системи ускладнене. Дослідження аналізує вплив воєнного стану на строки розгляду справ та пропонує підходи до оптимізації судових процесів у таких обставинах.

У статті констатується, що дотримання розумних строків розгляду справ є одним із ключових елементів доступу до правосуддя, особливо в умовах воєнного стану. Недотримання цих строків може призвести до порушення прав громадян та зниження довіри до судової системи. Аналізується нормативно-правова база України та досвід Європейського Суду з прав людини щодо визначення розумних строків розгляду справ, зокрема в умовах надзвичайних ситуацій.

Обґрунтовується позиція, що індивідуальний підхід до визначення строків розгляду справ є необхідним для забезпечення справедливості та ефективності судочинства. Враховуються такі фактори, як категорія та складність справи, поведінка учасників процесу, завантаженість суду та специфічні виклики, пов'язані з воєнним станом. Пропонуються рекомендації щодо вдосконалення організаційних та процесуальних аспектів роботи судів, включаючи використання сучасних технологій для дистанційного розгляду справ.

Робиться висновок, що забезпечення розумних строків розгляду публічно-правових спорів в умовах воєнного стану є важливою умовою для підтримки верховенства права та захисту прав громадян. Інтеграція інноваційних підходів до судочинства, підвищення кваліфікації суддів та вдосконалення процесуальних норм сприятимуть ефективному функціонуванню судової системи навіть у найскладніші періоди. Це допоможе зберегти довіру до судової влади та забезпечити стабільність правової системи країни.

Ключові слова: розумні строки, публічно-правові спори, адміністративні суди, доступ до правосуддя, адміністративний процес, процесуальні строки.

Kozhevnykov A. Yu. Reasonable time-limits for the examination of public-law disputes by administrative courts in the context of access to justice during martial law

The scientific article is devoted to the study of the issue of reasonable terms for consideration of public law disputes by administrative courts under martial law. The relevance of the topic is due to the need to ensure access to justice even in extreme conditions, when the functioning of the judicial system is complicated. The study of the analysis is the impact of martial law on the terms of consideration of cases and suggests approaches to optimizing judicial processes in such circumstances.

The article states that compliance with reasonable deadlines for the consideration of cases is one of the key elements of access to justice, especially in conditions of martial law. Failure to comply with these deadlines can lead to violations of citizens' rights and reduce confidence in the judicial system. The article analyzes the regulatory framework of Ukraine and the experience of the European Court of human rights in determining reasonable terms for considering cases, in particular in emergency situations.

The article substantiates the position that an individual approach to determining the terms of consideration of cases is necessary to ensure the fairness and effectiveness of legal proceedings. Factors such as the category and complexity of the case, the behavior of the participants in the process, the workload of the court and specific challenges related to martial law are taken into account. Recommendations are proposed for improving the organizational and procedural aspects of the work of courts, including the use of modern technologies for remote consideration of cases.

It is concluded that ensuring reasonable time limits for consideration of public law disputes under martial law is an important condition for maintaining the rule of law and protecting the rights of citizens. Integration of innovative approaches to judicial proceedings, professional development of judges and improvement of procedural norms will contribute to the effective functioning of the judicial system even in the most difficult periods. This will help maintain confidence in the judiciary and ensure the stability of the country's legal system.

Key words: reasonable terms, public law disputes, administrative courts, access to justice, administrative process, procedural terms.

Постановка проблеми. Згідно з Указом Президента № 64/2022 від 24 лютого 2022 року «Про введення воєнного стану в Україні», в країні було запроваджено воєнний стан, який наразі продовжено. Відповідно до статті 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», правосуддя на території, де введено воєнний стан, здійснюється виключно судами, і в умовах воєнного або надзвичайного стану конституційні права людини на судовий захист не можуть бути обмежені.

У зв'язку з зазначеним вище, забезпечення ефективного функціонування судової системи набуває особливої важливості. Суди повинні працювати безперебійно, незважаючи на складні умови, спричинені воєнним станом. Це включає не лише фізичний доступ до судових установ, але й можливість своєчасного та справедливого розгляду справ. Водночас, виникає необхідність адаптації судових процедур та механізмів до нових реалій, що включає використання сучасних технологій для дистанційного розгляду справ, забезпечення безпеки учасників процесу та збереження доказів. Також важливо враховувати специфічні виклики, які виникають під час воєнного стану, такі як евакуація населення, тимчасове переміщення судових установ та загроза для життя суддів, адвокатів та інших учасників судового процесу. Тому, розробка спеціальних заходів для підтримки правосуддя в цих умовах є необхідною.

Крім того, особливу увагу слід приділити підвищенню рівня обізнаності населення про їхні права та механізми захисту, доступні навіть в умовах воєнного стану. Інформаційні кампанії, консультації та підтримка громадських організацій можуть сприяти збереженню довіри громадян до судової системи та забезпеченню доступу до правосуддя.

Під час воєнного стану громадяни та юридичні особи стикаються з численними викликами та правовими проблемами. Одним із ключових аспектів забезпечення ефективного правосуддя є дотримання розумних строків розгляду справ. Адміністративні суди, розглядаючи публічно-правові спори, повинні дотримуватись цих строків, незважаючи на складні умови воєнного часу. У даній статті аналізується поняття розумних строків у контексті публічно-правових спорів, розглядаються виклики, що постають перед адміністративними судами під час воєнного стану, та

пропонуються рекомендації щодо їх подолання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика розуміння поняття «розумні строки» розгляду публічно-правових спорів адміністративними судами, як складовий елемент дослідження широкого явища адміністративного судочинства частково ставали предметом вивчення у працях таких вчених адміністративістів, як О. М. Бандурка, В. М. Бевзенко, Ю. П. Битяк, Е. Ф. Демський, С. В. Ківалов, В. К. Колпаков, І. Б. Коліушко, В. П. Кононець, Т. О. Коломоєць, А. Т. Комзюк, О. В. Кузьменко, Р. О. Куйбіда, Т. П. Мінка, Р. В. Миронюк, Р. С. Мельник, О. М. Пасенюк, Ю. С. Педько, О. П. Рябченко, М. І. Смокович, М. М. Тищенко та інші. Водночас дослідження розумних строків розгляду публічно-правових спорів адміністративними судами в контексті доступу до правосуддя під час дії правового режиму воєнного стану залишається недослідженим.

Мета наукової статті полягає в дослідженні та аналізі розумних строків розгляду публічно-правових спорів адміністративними судами в умовах воєнного стану, а також розробці рекомендацій для забезпечення ефективного та своєчасного розгляду справ.

Виклад основного матеріалу. Поняття розумності строку розгляду справи є досить складним явищем, щодо якого наукова думка не виробила єдиного підходу. Очевидно, що таке поняття повинно включати не лише тривалість розгляду, але й досягнення цілей адміністративного правосуддя. Це означає, що адміністративні суди повинні забезпечити баланс між швидкістю розгляду справи та ретельністю її аналізу, щоб гарантувати всебічне та обґрунтоване рішення.

Розумні строки розгляду публічно-правових спорів є ключовим елементом ефективного адміністративного правосуддя. Вони забезпечують захист прав і свобод громадян та юридичних осіб, одночасно підтримуючи довіру до судової системи та верховенства права [1, с. 161-170]. Це вимагає від судів не лише дотримання законодавчих норм, але й гнучкого підходу, який враховує всі обставини кожної конкретної справи, забезпечуючи справедливість, обґрунтованість та своєчасність судових рішень.

Щодо наукових підходів до розуміння розумних строків, то вважаємо за доцільне зазначити слушну думку Ю. Навроцької, що вимогу стосовно розумності строку розгляду справи не можна ототожнювати з вимогою швидкості розгляду, оскільки поспішний розгляд призведе до

поверхового аналізу, що суперечить принципу розумності строку [2, с. 160]. Л. Тацій вважає, що розумний строк - це найкоротший період розгляду та вирішення адміністративної справи, обумовлений її складністю та поведінкою учасників процесу, достатній для своєчасного (без невинуватих зволікань) судового захисту прав, свобод та інтересів у публічно-правових відносинах [3, с. 39]. Я. Берназюк пояснює розумні строки в адміністративному судочинстві як найкоротші строки за конкретних обставин, встановлені законом або судом, протягом яких суд має можливість всебічно та повно дослідити докази, встановити фактичні обставини справи і прийняти законне та мотивоване рішення [4, с. 149-157]. Таким чином, при визначенні розумності строку розгляду справи необхідно враховувати не лише загальну тривалість розгляду, але й досягнення цілей адміністративного правосуддя.

Розумні строки розгляду справ у адміністративному судочинстві закріплені в Кодексі адміністративного судочинства України (КАСУ). Вони означають найкоротший строк, протягом якого можливо всебічно дослідити подані сторонами докази і прийняти законне та обґрунтоване рішення. Поняття «розумний строк» згадується у КАСУ та використовується як щодо дій суду, так і щодо дій учасників процесу, зокрема, у таких контекстах:

1. Процедура врегулювання спору за участю судді (ч. 1 ст. 187 КАСУ): проводиться протягом розумного строку, але не більше тридцяти днів з дня постановлення ухвали про її проведення.

2. Судові дебати (ч. 7 ст. 225 КАСУ): тривалість визначається головуючим з урахуванням думки учасників справи, виходячи з розумного часу для викладення їх позиції.

3. Виконання рішення суду суб'єктом владних повноважень (ч. 6 ст. 245 КАСУ): суд може встановити розумний строк для виконання рішення.

4. Розгляд справ у спрощеному позовному провадженні (ст. 258 КАСУ): здійснюється протягом розумного строку, але не більше шістдесяті днів із дня відкриття провадження у справі [5].

У процесуальному законодавстві терміни «розумний строк» та «своєчасний розгляд» використовуються у тотожному значенні, маючи на увазі найкоротший строк, протягом якого можливо повно та всебічно дослідити подані сторонами докази і прийняти законне та обґрунтоване рішення. Важливо відзначити, що поняття «розумний строк» застосовується не лише до дій, що здійснюються судом (розгляд справи, врегулювання спору за участю судді), але також і до

дій учасників справи (судові дебати, виконання рішення суб'єктом владних повноважень) [6].

Установлення розумних строків сприяє ефективному правосуддю, запобігає затягуванню розгляду справ і забезпечує баланс між швидкістю судового процесу та його ретельністю. Крім того, концепція «розумного строку» відіграє важливу роль у захисті прав і законних інтересів сторін, адже своєчасне вирішення спорів є однією з фундаментальних вимог правосуддя [7, с. 66-75]. Невинуватне затягування процесу може призвести до порушення принципу справедливого суду та негативно вплинути на довіру громадян до судової системи.

Таким чином, застосування поняття «розумний строк» як до дій суду, так і до дій учасників процесу, спрямоване на забезпечення ефективного, справедливого та своєчасного розгляду справ. Це підкреслює важливість чіткого регулювання строків у процесуальному законодавстві та їх дотримання на практиці, що є ключовим елементом правової держави та демократичного суспільства.

Згідно частини 1 статті 2 Кодексу адміністративного судочинства України встановлено, що завданням адміністративного судочинства є справедливе, неупереджене та своєчасне розв'язання судових спорів у сфері публічно-правових відносин, забезпечуючи ефективний захист прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб від неправомірних дій суб'єктів владних повноважень.

Своєчасність розгляду, тобто вирішення публічно-правового спору в розумні строки, є одним з ключових компонентів принципу верховенства права в адміністративному судочинстві, нарівні з такими принципами як правова визначеність та доступність до правосуддя. Однак, у вітчизняній судовій практиці та науковій літературі досі не склалося єдиного і стабільного підходу до визначення критеріїв розумності строків розгляду адміністративних спорів. При цьому, у рішеннях Європейського Суду з прав людини напрацьована певна практика з цього питання, яка повинна враховуватися адміністративними судами в Україні.

Згідно з підходом, сформульованим ЄСПЛ, тривалість провадження повинна оцінюватися з урахуванням специфіки справи та таких факторів: складність справи, поведінка заявника та відповідних органів, а також важливість питання для заявника. Держава має забезпечити таку організацію судової системи, щоб суди могли гарантувати кожному право на отримання остаточного рішення щодо спорів про права та обов'язки у розумний

строк (Comingersoll S.A. v. Portugal) [8]. Отже, розумність строків означає не лише відсутність зволікань у судовому розгляді, але й своєчасне ухвалення рішення.

У відповідності до практики ЄСПЛ, визначення строків розгляду справи враховує важливість оперативного правозастосування, яке не повинно бути піддане зволіканням, що можуть вплинути на його ефективність чи достовірність. Якщо ЄСПЛ виявляє, що в певній державі існує систематична практика, несумісна з Конвенцією, що призводить до порушення вимоги «розумного строку», це розглядається як «обтяжуюча обставина порушення пункту 1 статті 6» [9].

Вимога щодо розумного строку поширюється на всі етапи судового розгляду, включаючи досудове врегулювання, розгляд справи по суті, апеляційне та, при можливості, касаційне оскарження, а також виконання судового рішення [10].

Таким чином, поняття розумності строків судового розгляду повинно тлумачитися комплексно, з урахуванням специфіки кожної справи, і включати забезпечення дотримання визнаних стандартів розумності на кожній стадії процесу.

У контексті сучасних викликів адміністративного правосуддя важливо забезпечити, щоб суди могли ефективно реагувати на складність і об'єм справ, які перед ними стоять, і водночас забезпечувати достатній рівень процедурної правосуб'єктності для всіх учасників судового процесу. Це означає, що вирішення справи повинне бути здійснене не лише своєчасно, але й з урахуванням всіх реальних можливостей для повного та об'єктивного розгляду справи. Для досягнення цих цілей необхідне постійне вдосконалення законодавства та судової практики, що відповідає б міжнародним стандартам та вимогам справедливості. Подальший розвиток адміністративного судочинства має сприяти покращенню доступу до правосуддя, зниженню навантаження на суди та забезпеченню ефективного захисту прав та інтересів громадян та підприємств.

Воєнний стан створює численні перешкоди для нормального функціонування судової системи. Серед основних викликів можна виділити наступні:

1. Обмеження фізичного доступу до судів: Воєнні дії можуть спричинити закриття судів, переміщення суддів та працівників судових установ, а також руйнування судової інфраструктури.

2. Збільшення кількості справ: В умовах воєнного стану зростає кількість публічно-правових спорів, зокрема, у зв'язку з переміщенням осіб,

втратою майна, адміністративними правопорушеннями тощо.

3. Проблеми з комунікацією та збиранням доказів: Воєнські дії можуть ускладнювати комунікацію між сторонами, судом і свідками, а також створювати перешкоди для збирання та представлення доказів.

4. Психологічний тиск на суддів і учасників процесу: Воєнські дії та їх наслідки можуть негативно впливати на психологічний стан суддів, адвокатів та інших учасників процесу, що ускладнює прийняття обґрунтованих рішень.

Для забезпечення дотримання розумних строків розгляду публічно-правових спорів адміністративними судами під час воєнного стану необхідно враховувати специфічні умови та виклики, а також запроваджувати відповідні заходи. До таких заходів можна віднести:

1. Запровадження електронного судочинства: Розвиток та активне використання електронних засобів комунікації, включаючи електронний документообіг, відеоконференцз'язок та інші технології, які дозволяють забезпечити безперервність судового процесу навіть в умовах обмеженого фізичного доступу до судів.

2. Оптимізація судових процедур: Спрощення та прискорення процедур розгляду справ, зокрема, шляхом розширення застосування спрощеного позовного провадження, зменшення формальних вимог до подання доказів та процесуальних документів.

3. Підтримка та захист суддів і працівників суду: Забезпечення належних умов праці, психологічної підтримки та безпеки для суддів і працівників судових установ.

4. Гнучкість у встановленні строків: Надання судам можливості більш гнучко встановлювати строки для виконання процесуальних дій з урахуванням конкретних умов і обставин воєнного стану.

5. Моніторинг та оцінка ефективності: Постійний моніторинг дотримання розумних строків розгляду справ, аналіз проблем та розробка рекомендацій щодо їх подолання.

На практиці існує певний діалектичний зв'язок між обов'язком суду розглянути справу в розумні строки та обов'язком вирішити її обґрунтовано, добросовісно та розсудливо. Дотримання критеріїв розумності строків визначається індивідуально, з урахуванням таких аспектів, як категорія та складність справи, поведінка учасників, а також навантаженість суду. Неправомірною поведінкою судді, виражена в порушенні строків

розгляду справи, може стати підставою для притягнення його до дисциплінарної відповідальності [11, с. 32-35].

Таким чином, судді повинні балансувати між необхідністю оперативного вирішення справ і забезпеченням високої якості судових рішень. Важливо, щоб суди не тільки дотримувалися встановлених строків, але й враховували всі нюанси кожної конкретної справи для винесення справедливих і обґрунтованих рішень. Це включає ретельний аналіз доказів, уважне ставлення до аргументів сторін та дотримання процесуальних норм.

Для забезпечення розумних строків розгляду справ необхідно вдосконалювати організаційні аспекти роботи судів. Зазначене повинно включати оптимізацію розподілу справ між суддями, впровадження електронного документообігу, підвищення кваліфікації суддів та працівників апарату суду, а також застосування альтернативних методів вирішення спорів.

Не менш важливим є аспект контролю та підзвітності суддів. Механізми моніторингу та оцінки ефективності роботи судів, включаючи аналіз строків розгляду справ, мають бути прозорими та доступними для громадськості.

Висновки. Забезпечення розумних строків розгляду публічно-правових спорів адміністративними судами під час воєнного стану є надзвичайно важливим для підтримання ефективності правосуддя та захисту прав і законних інтересів громадян. Впровадження сучасних технологій, оптимізація судових процедур, підтримка суддів і працівників суду, гнучкість у встановленні строків та постійний моніторинг ефективності є ключовими заходами для досягнення цієї мети. Виконання цих заходів сприятиме зміцненню довіри до судової системи та забезпеченню доступу до правосуддя навіть в умовах воєнного стану.

У підсумку, забезпечення розумних строків розгляду справ у поєднанні з дотриманням високих стандартів судочинства є ключовим фактором для підтримки верховенства права і захисту прав громадян. Ефективна судова система, яка здатна оперативно і якісно розглядати справи, є основою для стабільного та справедливого суспільства.

Література

1. Кононець В. П. Підходи до розуміння адміністративно-правового механізму забезпечення примусового виконання судових рішень. *Юридична наука*. 2020. № 2. С. 161-170.
2. Навроцька Ю. В. Строки судового розгляду в цивільному процесі. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія Юридичні науки*. 2013. Вип. 3. С. 143-162.
3. Тацій Л. В. Категорія «розумний строк» в адміністративному судочинстві: поняття та правова природа. *Публічне право*. 2014. № 1 (13). С. 36-41.
4. Берназюк Я. О. Поняття «розумні строки» в адміністративному судочинстві. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2018. Вип. 4. С. 149-157.
5. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35-37. Ст. 446.
6. Берназюк Я. О. Як зберегти баланс забезпечення справедливого публічного розгляду справи та дотримання розумного строку. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/129577-yak-zberegiti-balans-zabezpechennya-spravedlivogo-publichnogo-rozglyadu-spravi-ta-dotrimannya-rozumnogo-stroku>.
7. Ярошенко А. С., Костенко О. М. Визнання судом недійсними фіктивних договорів дарування, укладених з метою приховання майна боржника: проблеми формування єдиної правозастосовної практики. *Проблеми законності*. 2020. Вип. 148. С. 66-75.
8. Case of Comingersoll S.A. v. Portugal (Application no. 35382/97). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-58562%22%5D%7D>.
9. Case of H. v. France (Application no. 10073/82). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57502%22%5D%7D>.
10. Affaire Robins c. ROYAUME-UNI Case of Robins v. The United Kingdom (118/1996/737/936). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-58095%22%5D%7D>.
11. Кононець В. П. Роль Європейського Суду з Прав Людини у контролі за виконанням судових рішень органами публічної адміністрації в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2020. № 44. С. 32-35.

Кожевников А. Ю.,
адвокат